

Vēsma Klūga, Mg. sc. soc.
LU Bibliotēka, 2020

Ieskats pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas tapušo Heinriha Stroda (1925 – 2012) darbu manuskriptos

Konference

“LU emeritētais profesors “Heinrihs Strods: vēsturnieks un laikmetu maiņas”, 30.10.2020.

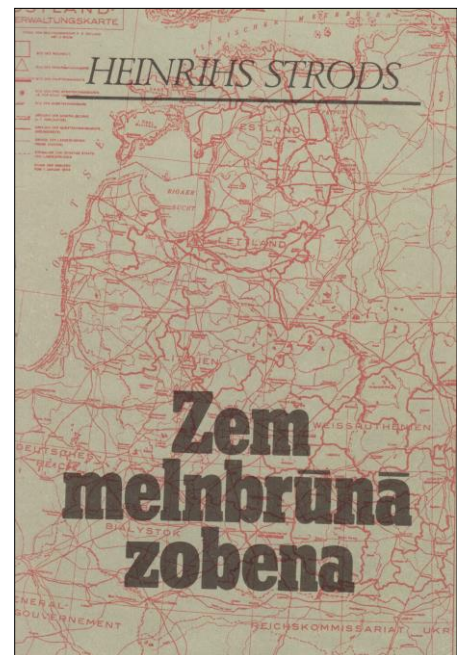
Raksts sagatavots balstoties uz konferencē nolasīto referātu un sniedz pārskatu par vēsturnieka Latvijas Universitātes (LU) profesora Heinriha Stroda privātkolekcijas materiāliem, ko 2013. gadā kā dāvinājumu no profesora ģimenes saņēma LU Bibliotēka. Rakstā aplūkoti LU Bibliotēkas krājumā esošie, ar profesora monogrāfiju tapšanu saistītie materiāli, starp kuriem ir daļēji to manuskripti, kā arī citi materiāli (arhīvu dokumentu kopijas, vēstules, fotogrāfijas, piezīmes utml.), kas tika izmantoti pētījumu sagatavošanā.

Latvijas neatkarības atjaunošana 1990. gada 4. maijā deva iespēju piekļūt agrāk nepieejamiem vēstures izziņas avotiem, kas ļāva pieredzējušam Latvijas lauksaimniecības vēstures un katoļu baznīcas pagātnes pētniekam H. Strodam pievērsies agrāk slepeno Latvijas arhīvu fondu izpētei, kā arī strādāt Krievijas, Vācijas un citu valstu arhīvos. Tā radušās daudzas dokumentu pirmpublicācijas, kas palīdz izprast Otrā pasaules kara un pēckara politiskās norises Latvijā.

1994. gadā izdevniecība “Zvaigzne” izdeva H. Stroda grāmatu par Vācijas okupācijas laiku Latvijā “*Zem melnbrūnā zobena*” (1. attēls).¹ Pirmajos Latvijas neatkarības gados visās darbības jomās izjuta finansiālas grūtības. Kādā intervijā profesors atzinis, ka šim darbam nepieciešamo materiālu izpēte faktiski notikusi par naudu, kuru viņš ieguvis, lasot lekcijas ārzemēs un, ka honorārs par grāmatu izdevumus sedz par 20 procentiem.²

Grāmatas ievadā autors raksta, ka darba tapšanā izmantoti sešu arhīvu materiāli.³ Bibliotēkas krājumā glabājas vairāki no tiem, kas lielāko tiesu aptver laika posmu par 1941. gadu. Piemēram, Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) dokumenta kopija vācu valodā uz četrām lappusēm (2. attēls)⁴ – tas ir latviešu organizāciju pārstāvju sanāksmes protokols no 1941. gadā 11. jūlija, kad Izglītības ministrijas telpās Vaļņu ielā 2 sanāksmes dalībnieki ievēlēja pārstāvju grupu triju cilvēku sastāvā memoranda iesniegšanai Vācijas valdībai un nolēma nosūtīt pateicības vēstuli Ādolfam Hitleram par Latvijas zemes atbrīvošanu.⁵

Grāmatā plaši ir atspoguļots Vācijas valdības

1. attēls.

Strods, H. Zem melnbrūnā zobena :
Vācijas politika Latvijā 1939-1945.
Rīga: Zvaigzne, 1994. 152, [2] lpp.

¹ Strods, H. Zem melnbrūnā zobena : Vācijas politika Latvijā 1939-1945. Rīga : Zvaigzne, 1994. 152, [2] lpp. : tab., kartes, faks. (Skolai un izziņai).

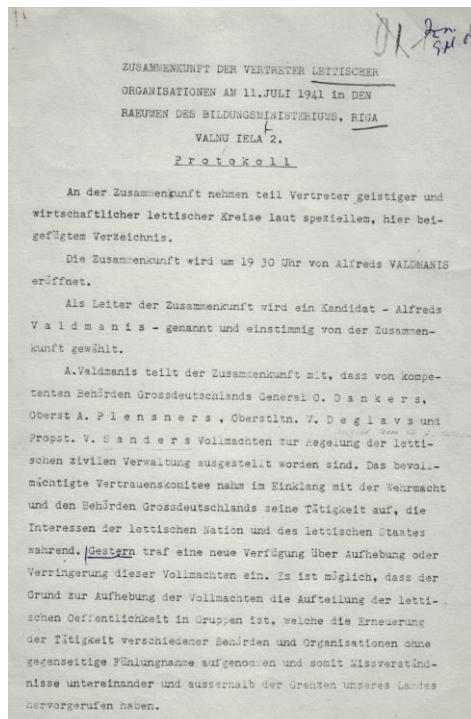
² Vēstures sejā jāskatās ar pašcieņu : saruna ar H. Strodu / pierakstīja D. Terzena. *Lauku Avīze*, 1994, Nr. 36, 24. lpp.

³ Strods, H. Zem melnbrūnā zobena : Vācijas politika Latvijā 1939-1945. Rīga : Zvaigzne, 1994., 6. lpp.

⁴ RM1/536.

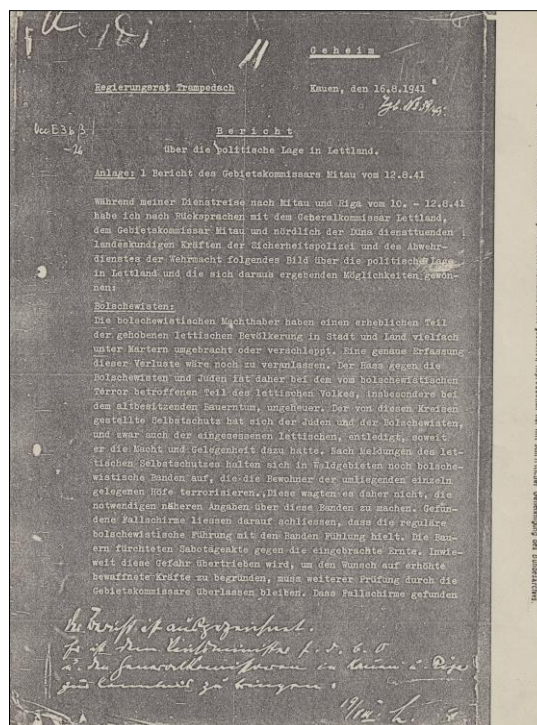
⁵ Strods, H. Zem melnbrūnā zobena : Vācijas politika Latvijā 1939-1945. Rīga : Zvaigzne, 1994., 107.-108. lpp.

padomnieka Fridriha Trapedaha (Friedrich Trapedach) 1941. gada 16. augusta Sļepenais ziņojums par politisko stāvokli Latvijā. Bibliotēkā glabājas sešas dokumenta oriģināla lapu kopijas no Federālā arhīva Vācijā (Bundesarchiv),⁶ arī šī dokumenta tulkojums latviešu valodā vairākos eksemplāros – gan rokrakstā, gan mašīnrakstā.⁷ Starp materiāliem ir arī F. Trapedaha un referenta Helma 1941. gada 24. novembrī Ostlandes reihskomisariātam iesniegta dokumenta kopija no LVVA vācu valodā uz četrām lappusēm ar latviešu pārvācošanas plānu.⁸

3. attēls.

Latviešu organizāciju pārstāvju 1941. gada 11. jūlija sanāksmes protokola 1. lapa.

4. attēls.

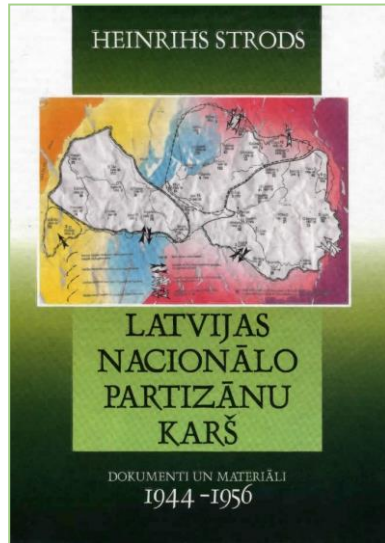
Vācijas valdības padomnieka Fridriha Trapedaha 1941. gada 16. augusta Sļepenā ziņojuma par politisko stāvokli Latvijā 1. lapa.

Līdzekļu trūkums kavē tapt arī grāmatai par nacionālajiem partizāniem. Pagājušā gadsimta 90. gados H. Strods pievērsās latviešu pēckara mežabrāļu kauju ceļu izzināšanai. Laikā no 1996. gada līdz 2003. gadam Preses nama apgādā iznāk trīs Latvijas nacionālajiem partizāniem veltītas grāmatas: “Latvijas nacionālo partizānu karš 1944 – 1956” (1996), “Latvijas nacionālo partizānu karš 1944 – 1956, 2. daļa. Dokumenti un materiāli” (5. attēls) un “Latvijas nacionālo partizānu karš 1944 – 1956, 3. daļa. Dokumenti, apcerējumi un atmiņas” (2003).

⁶ RM1/536.

⁷ Turpat.

⁸ RM1/536.

Līdzekļu meklējumus otrās un trešās grāmatas izdošanai atklāj sarakste, kas vēstuļu veidā glabājas starp profesora atstātajiem materiāliem. Starp tām ir trimdas latviešu organizācijas Daugavas Vanagu (DV) ASV nodaļas vadītāja Andreja Spārniņa 1997. gada 5. aprīļa vēstule, kurā tiek apliecināts, ka grāmatas otrās daļas izdošanai organizācijas valde piešķirusi 1500 dolāru. Kā liecina sarakste 1997. gada garumā, grāmatas tapšanu atbalstīja arī DV Anglijas nodaļa un Latviešu fonds.

5. attēls.

Strods, H.

Latvijas nacionālo partizānu karš: dokumenti un materiāli, 1944-1956. 2. daļa. Rīga : Preses nams, 1999, 654, [2] lpp.

LU Bibliotēkas krājumā glabājas H. Stroda pateicības vēstules melnraksts rokrakstā un vēstule datorrakstā DV Centrālās valdes priekšsēdētājam Varimantam Plūdonim un ģenerālsekretāram Gunāram Tamsonam, kurā profesors cita starpā raksta: “Godātie kungi! Lūdzu pieņemt manu dziļāko pateicību par Daugavas Vanagu Centrālās valdes atbalstu 1000 Ls un Daugavas Vanagu Fonda valds Anglijā atbalstu 940 Ls manas grāmatas “Latvijas nacionālo partizānu karš 1944 – 1956, Dokumenti un materiāli, 2. daļa” sagatavošanai un izdošanai. Atšķirībā no šīs grāmatas 1. daļas finansēšanas, kur DV sedza 23 % no tiešajiem izdevumiem, šīs daļas finansēšanā DV ieguldījums jau sastāda 60 % no tiešajiem izdevumiem (neskaitot, protams, manu darbu)” (6. attēls).⁹

Plašāka sarakste saglabājusies par finansējuma meklēšanu grāmatas noslēdzošai 3. daļai. Sarakste aptver laika posmu no 2000. gada 25. janvāra līdz 2003. gada 30. septembrim. H. Strods palīdzību atkal lūdz DV, Latvijas Kultūrkapitāla Fonda valdei, Finanšu un Aizsardzības ministrijām un A/S Latvijas Unibankas prezidentam Andrim Bērziņam.¹⁰

Ar latviešu ārzemju organizācijām notiek kaulēšanās, jo par piešķirto naudu, tās bez maksas vēlas saņemt topošās grāmatas eksemplārus.

2000. gada 15. novembrī DV Centrālās valdes

priekšsēdētājs V. Plūdonis raksta: “Grāmatas “Latvijas nacionālo partizānu karš 1944 – 1956”, trešās daļas izdošanas atbalstīšanai Daugavas Vanagi jau janvārī Jums piešķīra pirmos Ls 1,000. Par to Jums rakstīju š.g. 25. janvārī un norādīju, ka pretīm ziedojumam vēlamies saņemt 35 brīveksemplārus. Tagad, kad grāmatas izdošanai atvēlētā summa ir dubultojusies, mēs vēlētos arī palielināt mums pienākošo brīveksemplāru skaitu uz 50”.¹¹

Daugavas Vanagu
Centrālās valdes priekšsēdētājam
Varimantam Plūdonim, Rīga
1997. gada 5. aprīlis

DV ģenerālsekretāram
Gunāram Tamsonam
Rīga
1997. gada 5. aprīlis

Fax 01374484360

Godātie kungi!

Lūdzu pieņemt manu dziļāko pateicību par Daugavas Vanagu Centrālās valdes atbalstu 1000 Ls un Daugavas Vanagu Fonda valdes atbalstu Anglijā 940 Ls manas grāmatas “Latvijas nacionālo partizānu karš 1944-1956, Dokumenti un materiāli, 2. daļa” sagatavošanai un izdošanai. Atšķirībā no šīs grāmatas 1. daļas finansēšanas, kur DV sedza 23% no tiešajiem izdevumiem, šīs daļas finansēšanā DV ieguldījums jau sastāda 60% no tiešajiem izdevumiem (neskaitot, protams, manu darbu).
Arī lūdz DV, Latvijas Kultūrkapitāla Fonda valdei, Finanšu un Aizsardzības ministrijām un A/S Latvijas Unibankas prezidentam Andrim Bērziņam.

6. attēls

H. Stroda pateicības vēstules melnraksts DV Centrālās valdes priekšsēdētājam Varimantam Plūdonim.

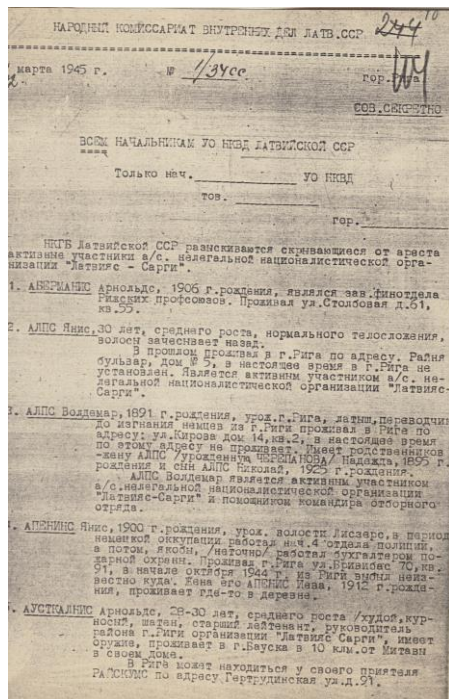
⁹ RM1/422

¹⁰ Turpat.

¹¹ Turpat.

H. Strods ar LU studentu palīdzību sākot 80. un 90. gadu miju līdz pat 90. gadu vidum organizēja plašu partizānu atmiņu vākšanas kampaņu. Pētnieks uzsver, ka “.. *partizānu puses plānotie uzbrukumi, aizstāvēšanās kaujas partizānu vērtējumā parasti nav dokumentētas un ir saglabājušās tikai partizānu un citu laika liecinieku atmiņās. Tāpēc partizānu atmiņām ir primāra avota nozīme, pirmkārt, ja tās ievāktas pēc noteiktiem mutvārdu avotu savākšanas kritērijiem no personām, kas saglabājušas atmiņu, satur maksimāli daudz nepieciešamo datu un ir speciālistu komentētas, lai atklātu vēstures patiesību, nevis veiktu viena vai otra laikabiedra pašheroizāciju.*”¹² LU Bibliotēkas krājumā glabājas ievērojams skaits šo liecību, kas tika pierakstītas rūtiņu burtnīcās un pierakstu kladēs.

Profesors ne tikai organizēja partizānu atmiņu vākšanu, viņš arī sarakstījis ar tā laika lieciniekiem un tiešajiem nacionālās partizānu kustības dalībniekiem. LU Bibliotēkā glabājas 31 vēstule, kuras profesors laikā no 1993. gada līdz 1997. gadam saņēma no dažādām Latvijas vietām un arī no ārzemēm. Starp tām ir divas Artura Pormala (1926 – 2013) vēstules no Amerikas Savienotajām Valstīm, kas sūtītas 1997. gadā. Vienā no vēstulēm viņš min, ka vēstulei pievieno savas dzīves apskatu, bet otrā, ka atmiņas var paskatīties dienasgrāmatas piezīmēs, kuras ir saglabātas jau no 1942. gada decembra. Vēstules ir oriģināli ar autora parakstu un ievietotas aploksnēs. Samērā plaša ir sarakste ar Induli Kažociņu (1917 – 2000) no Liebritānijas.¹³

7. attēls.

Meklēšanā Latvijas PSR 1945. gada martā izsludināto nacionālo partizānu saraksts.

(LVA, 1822. f., 1. apr., 244. l., 114. lp.).

20. martā – gan oriģinālvalodā, gan tulkojums latviešu valodā uz divām lapām, LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera (1899 – 1978) 1956. gada 2. novembra pilnīgi slepenais ziņojums par organizētās nacionālistiskās bruņotās pagrīdes likvidēšanu – uz divām lappusēm, LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka Nikolaja Veļikanova pilnīgi slepenais ziņojums un par bruņoto nacionālo pagrīdi laikā no 1944. gada rudens līdz 1956. gada 31. decembrim – gan

Starp materiāliem, protams, atrodas arī arhīvu dokumentu kopijas. Piemēram, LVA dokumenta tulkojums latviešu valodā “*Latvijas Tēvzemes sargu (partizānu) Apvienības un sekcijas “Tautas palīdzība” pilsētu un pagastu pilnvaroto darbības instrukcija, pieņemta LTS(p) Apvienības Prezidija 1945. gada 1. decembra sēdē*”,¹⁴ Meklēšanā Latvijas PSR 1945. gada martā izsludināto nacionālo partizānu saraksts – arhīva dokumentu kopijas krievu valodā uz 10 lappusēm, kurā alfabēta secībā norādītas 72 meklējamās personas (7. attēls).¹⁵

Profesora rīcībā bija arī LVA Latvijas PSR Valsts Drošības komitejas (VDK) ziņojumi par nacionālo partizānu pretošanās apspiešanu, kas aptver laika posmu no 1948. gada līdz 1956. gadam. Tādi dokumenti kā Latvijas PSR prokurora Aleksandra Mišutina 1948. gada 21. septembra pilnīgi slepens ziņojums par kontrrevolucionāro elementu likvidācijas veidiem Latvijā – gan dokumenta kopija oriģinālvalodā (krievu), gan

tulkojums latviešu valodā kopā uz 23 lapām, LPSR Valsts drošības ministra Alfonas Novika (1908 – 1996)

1950. gada 22. marta pilnīgi slepens informatīvais pārskats par nacionālo partizānu uzbrukumiem,

kritušajiem un sagūstītajiem partizāniem 1950. gada 14. –

¹² Treijs, R. Pie avotiem. Partizānu cīņu izpēte turpinās. *Latvijas Vēstnesis*, 2004, Nr. 116, B7 lpp.

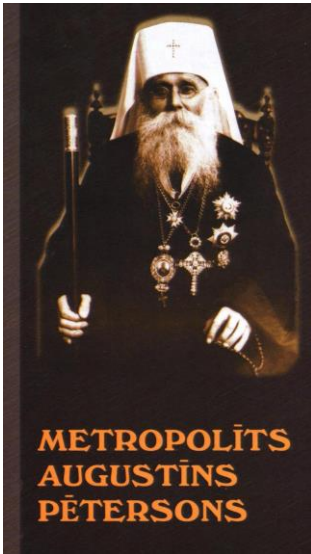
¹³ RM1/550

¹⁴ RM1/383

¹⁵ RM1/286

oriģinālvalodā, gan tulkojums latviešu valodā uz trim lappusēm.¹⁶ Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas Informatīvs kopsavilkums par bandītisma apkarošanas rezultātiem Latvijas PSR teritorijā (1947 – 1948).¹⁷ Starp dokumentiem ir arī Latvijas Tēvzemes Sargu (partizānu) Apvienības Statūtu un Protokolu grāmatas nr. 1 kopija uz 20 lappusēm, uz atsevišķas lapiņas H. Stroda rokrakstā: „Trūkst 21.-24. [lpp.]” un Latvijas Partizānu Komitejas uzsaukuma „Latvijas pilsoņi!” kopija, dokumentu avots nav norādīts.¹⁸

2005. gadā iznāca H. Stroda grāmata „**Metropolīts Augustīns Pētersons. Dzīve un darbs. 1875-1955**”, ko izdeva Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds (8. attēls).¹⁹ Grāmata veltīta teologam, vēlākajam Latvijas metropolītam Augustīnam Pētersonam, kā arī sniegts ieskats Latvijas Pareizticīgo baznīcas vēsturē.

8. attēls.

Strods, Heinrihs.

Metropolīts Augustīns Pētersons :
dzīve un darbs, 1873-1955.

Rīga : Latvijas Universitātes žurnāla
"Latvijas Vēsture" fonds, 2005, 292 lpp.

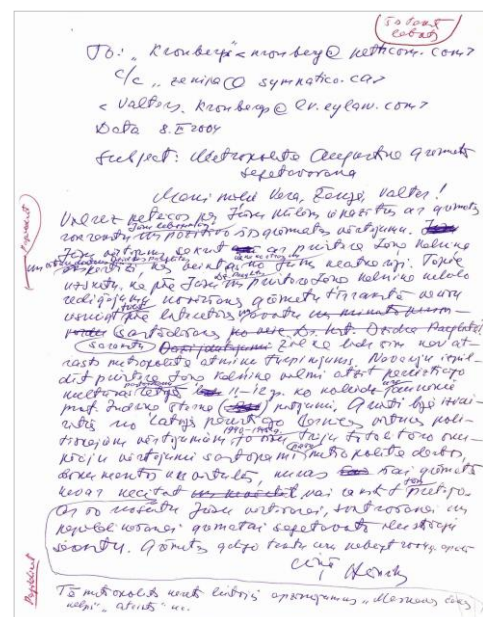
Starp materiāliem, kas saistīti ar grāmatas tapšanu, ir saglabājušās priestera Jāņa Kalniņa “Pārdomas grāmatas *“Metropolīts Augustīns Pētersons” sakarā*”, kas datētas ar 2005. gada novembra vidu. Dokuments ir datorrakstā uz piecām lappusēm bez autora paraksta.

J. Kalniņš norāda, ka “.. grāmatai ir savi lieli plusi – Heinrihs Strods kā vēsturnieks piedāvā tik unikālu dažādu arhīvu materiālu, kas parastam cilvēkam nebūtu un nav pieejami. [...] Kopumā profesors ir padarījis milzīgu un neatsveramu darbu un radījis lielisku bāzi turpmākiem pētījumiem”.

Grāmatas izmantoto avotu sarakstā norādīts, ka grāmatas tapšanā izmantoti 10 dažādu valstu arhīvu dokumenti, tai skaitā, arī Metropolīta Augustīna ģimenes arhīvs Kanādā un Rīgā.

Pats grāmatas manuskripts starp materiāliem neatrodas, ir dokumentu kopijas, fotokopijas, izgriezumi no laikrakstiem, H. Stroda pieraksti.

Starp materiāliem atrodas Heinriha Stroda sarakste ar metropolīta Augustīna radniekiem par sagatavošanu, kas aptver laiku posmu no 2004. gada 8. marta līdz 2005. gada 29. janvārim – tie 11 e-pastu teksti izdrukātā veidā un divi teksta melnraksti H. Stroda rokrakstā. No 8. marta vēstules noprotams, ka sarakste ir aizsākusies jau agrāk, par ko liecina profesora uzruna: “Mani mīļie Vera, Ženija un Valter!” (9. attēls).²⁰

9. attēls.

H. Stroda vēstules melnraksts Metropolīta Augustīna Pētersona radniekiem.

¹⁶ RM1/460

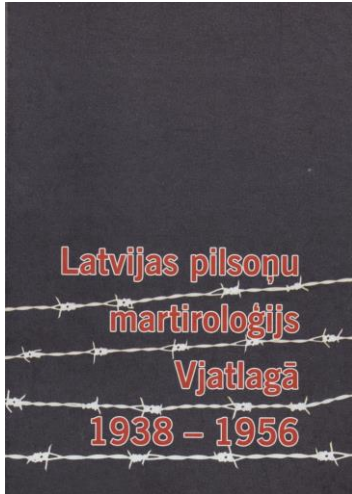
¹⁷ RM1/383

¹⁸ RM1/540

¹⁹ Strods, H. Metropolīts Augustīns Pētersons : dzīve un darbs, 1873-1955. Rīga : Latvijas Universitātes žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2005, 292 lpp.

²⁰ RM1/355

Tomēr J. Kalniņš min arī grāmatas mīnusus. Cita starpā priesteris raksta: “Žēl, ka grāmatas autors Heinrihs Strods nav pareizticīgais. Būtu labāk, ja šim darbam ķertos klāt kāds garīdznieks, kas labi orientējas visās Baznīcas likumu niansēs un aizkulisēs. Tur arī ir grāmatas mīnuss”.²¹

10. attēls.

Latvian Citizens' Martyrology in Viatlag, 1938-1956 : (2567 Viatlag students' biographies) / compiled by Heinrihs Strods, Vladimirs Veremjevs. Rīga : Žurnāla "Latvian History" fund, 2006, 519 pp.

2006. gadā iznāk grāmata Vjatlaga nometnēs bojā gājušo latviešu un Latvijas pilsoņu piemiņai, kurā sakopotas 2567 īsbiogrāfijas (10. attēls).²²

Starp profesora atstātajiem materiāliem ir tādi, kas sniedz ieskatu grāmatas tapšanas aizkulisēs. Jau no 2000. gada profesors sarakstās ar kādu Latgales zemnieci²³, kura jau ar pirmajām Atmodas dienām uzsāka meklēt savu 1941. gada 14. jūnijā uz Vjatlagu izsūtīto tēvu, bet 1999. gadā dodas ekspedīcijā uz Ļesnojes ciematu Vjatlaga centrā.²⁴ Tā ir Benilda Ezeriņa, kura, kā noprotams no vēstulēm, šajā ekspedīcijā iepazīstas ar minētās grāmatas vienu no sastādītājiem krievu vēsturnieku, pensionu Krievijas Iekšlietu ministrijas apakšpulkvedi Vladimiru Veremjevu (Владимир Веремьев), kurš aptuveni 10 gadu arhīvos vācis ziņas par Vjatlaga upuriem, ar kuru vēlāk uzsāk saraksti vairāku gadu garumā. Attēlus no šīs ekspedīcijas B. Ezeriņa nosūtīja arī profesoram.

11. attēlā Ļesnojes ciema mērijā 1999. gada 22. augustā no kreisās puses stāv vēsturnieks V. Veremjevs, viņam blakus pati B. Ezeriņa, ceturtais no kreisās – Ļesnojes mērs Jurijs Gdļans.²⁵

12. attēlā 24. augustā B. Ezeriņa aizdedz svecītes pie krusta Ļesnojes ciemā. Attēlā redzami arī priesteris Andžejs Gžibovskis un Beatrise Broņņikova (Lakone).²⁶ Krusts 1995. gadā Ilmāra Knaģa vadītās ekspedīcijas laikā uzstādīts pie dzelzceļa, pa kuru 1941. gada 13. jūlijā uz Vjatlagu atveda apcietinātos.²⁷

11. attēls

12. attēls.

²¹ RM1/470

²² Latvian Citizens' Martyrology in Viatlag, 1938-1956 : (2567 Viatlag students' biographies) = Мартиролог граждан Латвии во Вятлаге, 1938-1956 = Martyrology of Latvian citizens in Viatlag in 1938-1956 / compiled by Heinrihs Strods, Vladimirs Veremjevs. Rīga : Žurnāla "Latvian History" fund, 2006. 519 pp. : il.

²³ RM1/477

²⁴ Ezeriņa, B. Rožukronis pie Vjatlaga krusta. *Rēzeknes Vēstis*. 1999, 28. dec., 3. lpp.

²⁵ RM1/477

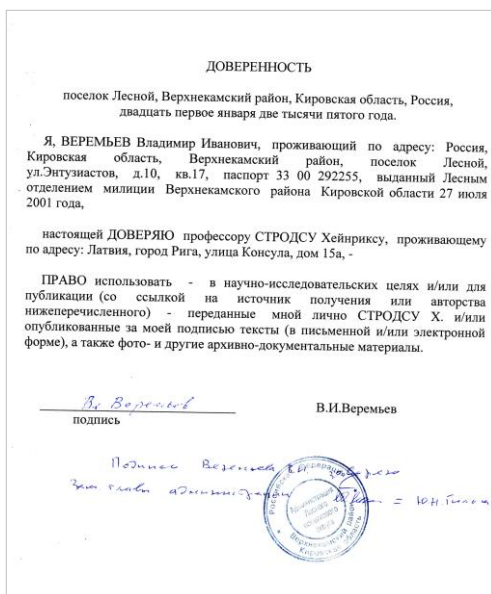
²⁶ Turpat.

²⁷ Turpat.

13. attēls.

Vēsturnieks Vladimirs Veremjovs.

14. attēls.

V. Veremjeva parakstīta Pilnvara.

Pētījuma – dokumentu krājuma izstrādāšana tiek veikta Latvijas Okupācijas muzeja (OM) vadībā, kurš ar LR Aizsardzības ministriju slēdz līgumu. Starp materiāliem ir tādu dokumentu kopijas kā zinātniski pētnieciskā projekta “Vjatlaga martirologs, 1938-1956” pieteikuma anketa Aizsardzības ministrijai, līgums par pētījuma veikšanu, grāmatas izdošanas tāme un ziņas par pētījuma veicējiem.²⁸

Grāmata 2006. gada 23 februārī svinīgi tika atvērta Latvijas Kara muzejā, klātesot vienam sastādītājam, H. Strodam, kurš svinīgi saņēma autora eksemplāru ar ierakstu, kas vēlāk nonāca LU Bibliotēkas īpašumā (15. attēls). Diemžēl uz grāmatas atvēršanu nevarēja ierasties otrs grāmatas sastādītājs – V. Veremjovs. Latviešu presē izskanēja informācija, ka viņam ceļu uz Latviju bija liegušas paša valsts iestādes.²⁹ Kāda ir patiesība, to laikam neuzzināsim, bet, kā liecina V. Veremjeva vēstulēs profesoram H. Strodam izlasāmais, krievu vēsturnieks vairākkārt, atsaucoties uz savu veselības stāvokli un ģimenes apstākļiem, draudzīgi ir noraidījis profesora

Starpt materiāliem ir arī 13 vēstules no V. Veremjeva – gan rokrakstā, gan datorrakstā, gan arī trīs profesora atbildes vēstuļu melnraksti (13. attēls).²⁸

²⁹ Starp vēstulēm ir arī V. Veremjeva 2000. gada decembrī rakstīta autobiogrāfiska uzziņa, no kuras izzinām, ka V. Veremjovs dzimis 1947. gadā Vjatlagā, tēvs cēlies no Smoļenskas zemniekiem, pašmācīts agronoms (агроном-самоучка), bijušais Smoļenskas apgabala kolhoza priekšsēdētājs, 1937. gadā represēts kā “*tautas ienaidnieks*”, Vjatlaga ieslodzītais no 1938. gada līdz 1947. gadam, reabilitēts 1955. gadā. Māte no Volgas (Saratovas) vāciešiem, 1941. gadā represēta kā “*vācu tautības persona*”, atradās Vjatlagā darba armijā un īpašā nometinājumā no 1943. gada līdz 1955. gadam, reabilitēta 1992. gadā. Šie apstākļi, vide un atmiņas neapšaubāmi ietekmēja turpmāko likteni un interesi par Gulaga tēmu. Vēlākajos gados, pateicoties dienesta gaitām Iekšlietu struktūrā, bija iespēja piekļūt Vjatlaga arhīva materiāliem un tad arī izkristalizējās apjausma, ka tieši viņš var sniegt savu artavu šo dokumentu un tajos atrodamās informācijas celšanai gaismā.³⁰

Starpt materiāliem ir V. Veremjeva parakstīta Pilnvara (att.), kas profesoram H. Strodam deva tiesības zinātniskās pētniecības nolūkos vai publikācijai izmantot viņa atsūtītos materiālus, protams, ar atsauci uz sūtītāju (14. attēls).³¹

V. Veremjovs Vjatlaga arhīvā no ieslodzīto kartītēm norakstīto informāciju pa daļām datorrakstā sūtīja profesoram H. Strodam. Teksta beigās vienmēr bija sastādītāja (sūtīja) paraksts.

²⁸ RM1/479

²⁹ RM1/543

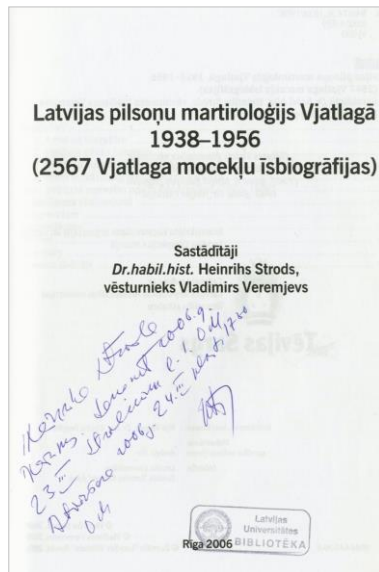
³⁰ Turpat.

³¹ Turpat.

³² RM1/488

³³ Grāmata Vjatlagā bojāgājušo piemiņai. *Latvija Amerikā*, 2006, Nr. 13, 5., 19. lpp.

aicinājumu apmeklēt Latviju.³⁴ Par nozīmīgo ieguldījumu H. Strods Kara muzeja sarīkojumā saņēma Aizsardzības ministrijas Goda rakstu, ko pasniedza aizsardzības ministrs Atis Slakteris³⁵ (16. attēls).

15. attēls.
H. Stroda autora eksemplārs.

16. attēls.
H. Strods ar saņemto Aizsardzības ministrijas Goda rakstu. A. Kukemilka foto.
No H. Stroda ģimenes arhīva.

17. attēls
Strods, H.
PSRS kaujinieki Latvijā.
(1941-1945). Rīga :
Žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2006, 1. daļa.

2006. un 2007. gadā iznāca jauns H. Stroda pētījums divās daļās "**PSRS kaujinieki Latvijā (1941 – 1945)**"³⁶ (17. attēls). Grāmatas ievadā autors norāda, ka šajā pētījumā par kaujiniekiem tiek dēvēti Latvijā no Padomju Savienības iesūtītie "*partizāni*", šo vārdu liekot pēdiņās.³⁷ Bez lielā dažādu valstu arhīvu materiālu klāsta, kas izmantoti grāmatas tapšanā, H. Strods norāda, ka pētniecībai visai nozīmīgs avots bija arī 2005. un 2006. gadā no akadēmiķa Viļa Samsona (1920 – 2011) saņemtās septiņas vēstules, kurās viņš precizēja un aizstāvēja vairākus agrāk publicētos viedokļus, kā arī nepiekrita šīs grāmatas autora secinājumiem.³⁸ Akadēmiķis bija arī viens no trijiem grāmatas konsultantiem.³⁹ Lai arī profesors min tikai septiņas vēstules, LU Bibliotēkas krājumā ir 22 V. Samsona vēstules rokrakstā, kas saņemtas laika posmā no 2004. līdz 2007.

gadam, t.sk., 10 vēstules 2005. gadā un 10 vēstules 2006. gadā⁴⁰ (18. attēls), tās ir gan kopijas, gan oriģināli ar sūtītāja parakstu. Vēstules ir viegli lasāmas, jo V. Samsonam bijis skaidrs rokraksts.

³⁴ RM1/543

³⁵ Lagzdiņa, I. Tautas traģēdijas dokumentējums. *Laiks*, 2006, Nr. 37, 18. lpp.

³⁶ Strods, Heinrihs. PSRS kaujinieki Latvijā (1941-1945). Rīga : Žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2006 -2007, 2 sēj.

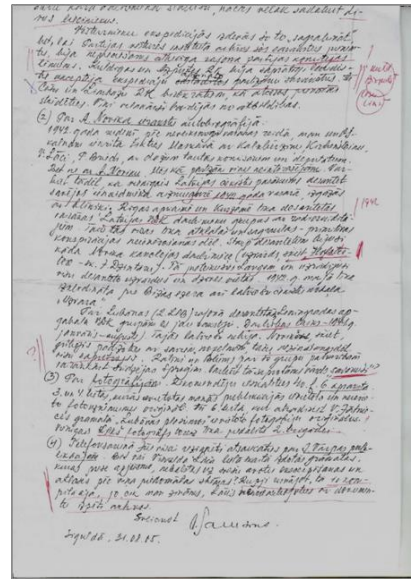
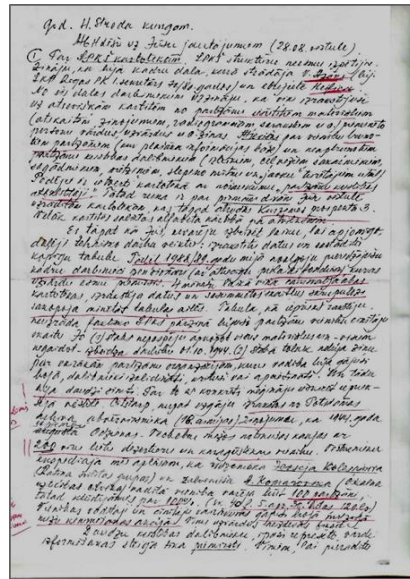
³⁷ Turpat, 1. sēj., 10. lpp.

³⁸ Turpat, 35. lpp.

³⁹ Turpat, 9. lpp.

⁴⁰ RM1/327

Saņemtajās vēstulēs H. Strods ar sarkanu lodīšu pildspalvu sev svarīgāko tekstu ir pasvītojis.

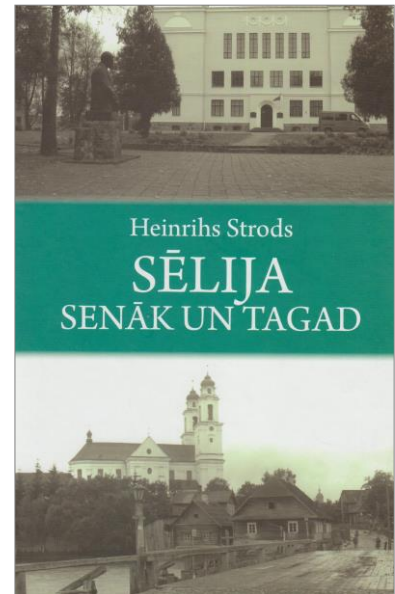
18. attēls.

V. Samsona vēstule H. Strodam, rakstīta 2005. gada 31. augustā. Rokraksta oriģināls ar melnu lodītes pildspalvu.

2011. gadā apgādā “Jumava” iznāk profesora dzimtajam Sēlijas novadam veltīta grāmata.⁴¹ Materiāli, kas atrodas privātkolekcijā ļauj izsekot grāmatas tapšanai.⁴² Par minētās grāmatas rakstīšanu 2010. gada 19. augustā starp profesoru un Ilūkstes novada pašvaldību domes priekšsēdētāja Stefana Rāznas personā tiek slēgts Autora līgums, kura viens eksemplārs ar abu līgumslēdzēju parakstiem atrodas profesora privātkolekcijā. Jau pēc divām nedēļām profesors domes priekšsēdētājam sūta topošās grāmatas anotāciju, kurā norāda, ka grāmata balstīta 2010. un 2011. gada pētījumos Latvijas arhīvos, tāpat darbā tiks iestrādāti autora agrāk savāktie materiāli par Ilūkstes novada vēsturi Krievijas, Vācijas, Zviedrijas, Igaunijas arhīvos un bibliotēkās. Pēc diviem mēnešiem no līguma noslēgšanas profesors sniedz pārskatu par paveikto, kurā informē par darbu Latvijas arhīvos:

“Darba rezultātā veikti izraksti, konspekti, iegūtas dokumentu kopijas latviešu, vācu, angļu, krievu, latīņu un poļu valodā, kopā 6 klades, apmēram 600 lappuses un 149 lappuses apstiprinātas arhīva kopijas. [...] .. uzrakstīts apmēram 80 lappušu garš manuskripts ar atsaucēm uz arhīvu un muzeju dokumentiem, kā arī uz publicētiem vēstures dokumentiem un literatūru ”.⁴³

Starp materiāliem atrodas S. Rāznas aicinājums Ilūkstes novada ļaudīm piedalīties grāmatas tapšanā, iesniedzot savā rīcībā esošos dokumentus un fotogrāfijas.

19. attēls.

Strods, H. Sēlija senāk un tagad. Rīga: Jumava, c2011, 199, [1] lpp.

⁴¹ Strods, H. Sēlija senāk un tagad. Rīga : Jumava, c2011 199, [1] lpp. : il., faks., kartes, tab.

⁴² RM1/308

⁴³ Turpat.

Novadnieki bijuši atsaucīgi – profesors saņēma daudz vēstuļu un fotogrāfiju. Grāmatā ievietota Ilūkstes Valsts humanitārās ģimnāzijas 1939. gada izlaiduma fotogrāfija. Avots nav norādīts, bet izdevās noskaidrot, ka to (un vairākas citas) no Vācijas atsūtījis bijušais profesora klases biedrs Heinrihs Zūrs, kurš pirms kara repatriējās uz Vāciju. Viņi abi ģimnāzijā mācījās no 1939. līdz 1944. gadam. Starp materiāliem ir aploksne ar uzrakstu profesora rokrakstā “*Heinriha Zūra (Vācija) atsūtītās fotogrāfijas*”.⁴⁴

Grāmata vesela nodaļa veltīta Ilūkstes nacionālo partizānu pulkam (1944 – 1949), tajā ievietota arī bijušā Ilūkstes Tēvzemes sargu (partizānu) pulka štāba priekšnieka Jāņa Baltmaņa (Brāzmas) fotogrāfija, starp profesora atstātajiem materiāliem atrodams šīs fotogrāfijas oriģināls, kurā J. Baltmanis redzams 1959. gadā pēc 10 izsūtījumā pavadītiem gadiem (20. attēls).⁴⁵ Starp materiāliem ir arī J. Baltmaņa 1997. gada 15. aprīlī rakstītas atmiņas rokrakstā

20. attēls.

J. Baltmanis 1959. gadā

ar zilu lodītes pildspalvu uz četrām lappusēm ar autora parakstu, kas pārrakstītas arī datorrakstā.⁴⁶ Grāmatā publicēts Dvietes pagasta magazīnas klēts attēls, kas celts 1872. gadā un kuru 1980. gadā fotografējis grāmatas autors, starp materiāliem ir arī šīs fotogrāfijas oriģināls.⁴⁷

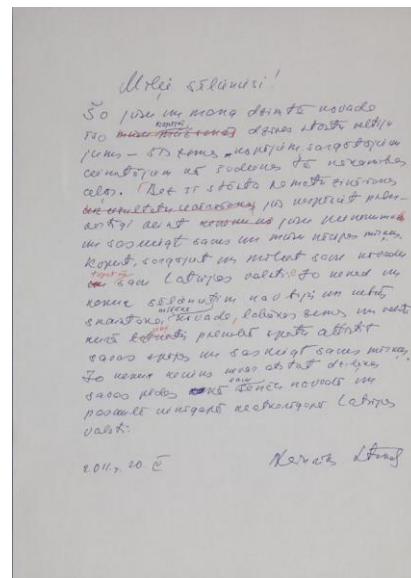
2011. gada janvārī ir gatavs darba pirmais variants. Starp materiāliem ir H. Stroda ar roku rakstīts vēstules melnraksts S. Rāznam, kurā profesors informē, ka “.. izdevniecība Zvaigzne ABC principā ir piekritusi grāmatas izdošanai” un nosūta izdevniecības direktorei adresētas vēstules projektu. Kāpēc grāmata netika izdota izdevniecībā “Zvaigzne ABC”, bet gan apgādā “Jumava”, par to vēsture klusē, jo

atstātajos materiālos šādas informācijas nav. Starp materiāliem ir H. Stroda 2011. gada 9. augustā Dvietes “Strazdiņos” rakstīta

vēstule “Jumavas” atbildīgajai redaktorei, no kuras noprotams par grāmatas izdošanu šajā apgādā.

Starp materiāliem atrodas arī H. Stroda ar roku rakstīts uzsaukums saviem novadniekiem – sēleniešiem, kurā teikts, ka “.. šo īso kopējo dzīves stāstu veltīju jums – šīs zemes kopējiem, sargātājiem, cienītājiem, kā šodienas, tā nākamības ceļos” (21. attēls).⁴⁸

Profesors Strods ir atstājis bagātu mantojumu – vēsturniekiem pētniecībai, bet LU Bibliotēkas uzdevums ir to saglabāt un popularizēt.

21. attēls.

H. Stroda rokraksta oriģināls ar zilu lodītes pildspalvu.

⁴⁴ RM1/494

⁴⁵ RM1/ 550

⁴⁶ Turpat.

⁴⁷ RM1/494

⁴⁸ Turpat.

Izmantotie informācijas avoti

1. **Ezeriņa, B.** Rožukronis pie Vjatlaga krusta. *Rēzeknes Vēstis*, 1999, 28. dec., 3. lpp.
2. **Grāmata** Vjatlagā bojāgājušo piemiņai. *Latvija Amerikā*, 2006, Nr. 13, 5., 19. lpp.
3. **Lagzdīna, I.** Tautas traģēdijas dokumentējums. *Laiks*, 2006, Nr. 37, 18. lpp.
4. **Latvijas** pilsoņu martiroloģijs Vjatlagā, 1938-1956 : (2567 Vjatlaga mocekļu īsbiogrāfijas) = Мартиролог граждан Латвии во Вятлаге, 1938-1956 = Martyrology of Latvian citizens in Viatlag in 1938-1956 / sastādītāji Heinrihs Strods, Vladimirs Veremjevs. Rīga : Žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2006. 519 lpp. : il.
5. **Strods, H.** Metropolīts Augustīns Pētersons : dzīve un darbs, 1873-1955. Rīga : Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2005, 292 lpp.
6. **Strods, H.** PSRS kaujinieki Latvijā (1941-1945). Rīga : Žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2006 -2007, 2 sēj.
7. **Strods, H.** Sēlija senāk un tagad. Rīga : Jumava, c2011 199, [1] lpp. : il., faks., kartes, tab.
8. **Strods, H.** Zem melnbrūnā zobena : Vācijas politika Latvijā 1939-1945. Rīga : Zvaigzne, 1994. 152, [2] lpp. : tab., kartes, faks. (Skolai un izziņai).
9. **Treijs, R.** Pie avotiem. Partizānu cīņu izpēte turpinās. *Latvijas Vēstnesis*, 2004, Nr. 116, B7 lpp.
10. **Vēstures** sejā jāskatās ar pašcieņu : saruna ar H. Strodu / pierakstīja D. Terzena. *Lauku Avīze*, 1994, Nr. 36, 24. lpp.

Nepublicētie materiāli

11. Heinriha Stroda privātkolekcijas materiāli no LU Bibliotēkas krājuma: RM1/286, RM1/308, RM1/327, RM1/355, RM1/383, RM1/422, RM1/460, RM1/470, RM1/477, RM1/479, RM1/488, RM1/494, RM1/536, RM1/540, RM1/543, RM1/550.